

Tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas universitetų informacinėje infrastruktūroje

Daiva Janavičienė

Klaipėdos universiteto bibliotekos M. Mažvydo skaityklos vedėja

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Informacijos sistemų katedros doktorantė

The Manager of M. Mazvydas Reading room of Klaipėda University Library

The doctorant of the Information Systems Departments of Vilnius University

Communication faculty

Tel. (8-26) 25 65 76; (8-26) 21 90 89

El. paštas: daiva@libr.ku.lt

Darbo tikslas: apibrėžti tarptautinio tarpbibliotekinio abonemento (TTBA), kaip naujos informacinės paslaugos, vietą Klaipėdos universiteto informacinėje infrastruktūroje.

Uždaviniai: apžvelgti šios paslaugos atsiradimo ištakas, įvertinti rezultatus, nustatyti TTBA funkcijas ir optimalaus sistemos veikimo kriterijus.

Straipsnis parašytas analizuojant teminę literatūrą; studijuoti didžiųjų Lietuvos bibliotekų statistikos duomenys ir pateikta jų lyginamoji analizė; tyrimui panaudota asmeninė patirtis bei stebėjimo metodas.

Tarptautinio tarpbibliotekinio abonemento sąvoka Lietuvoje plačiau pradėta vartoti tik prieš keletą metų. Tradiciškai žinoma ir seniau vartojama tarpbibliotekinio abonemento sąvoka suprantama kaip dokumentų skolinimosi tarp bibliotekų sistema. Šių dviejų sąvokų santykis nagrinėjamas aptariant literatūroje pateiktus TBA ir TTBA apibrėžimus.

Metodinėje literatūroje (Leleikienė, 1989) tarpbibliotekinis abonementas apibrėžiamas kaip „bibliotekų bendradarbiavimo forma, kai viena biblioteka skolina leidinius kitai bibliotekai. Jo tikslas – padaryti bibliotekų fondus prieinamus visiems skaitytojams, nepaisant jų gyvenamosios vietos“. Enciklopedinis žodynas „Knygotyra“ TBA įvardina kaip „bibliotekos padalinį, skaitytojų aprūpinimo dokumentais būdą – pagal tam tikras taisykles vienos

bibliotekos tarpininkavimu skolinama ir naudojama iš kitų bibliotekų atsiuočiamais leidiniais” (Knygotyra, 1997).

Tarpbibliotekinį abonementą apibrėžia kaip „knygų ir dokumentų skolinimosi sistemą tarp bibliotekų; knygų, fotokopijų ar kitų informacijos laikmenų skolinimąsi tarp bibliotekų jų vartotojams” angliškas „Bibliotekų ir informacijos vadybos žodynas”.

Tokiu būdu tarpbibliotekinio abonemento sąvoka apibrėžiama kaip:

- bibliotekų bendradarbiavimo forma,
- dokumentų skolinimosi sistema,
- skaitytojų aprūpinimo dokumentais būdas.

Sujungus šių apibrėžimų turinį galima teigti, kad TBA, kaip specifinis skaitytojų aprūpinimo dokumentais būdas, vyksta kaip bibliotekų bendradarbiavimo forma nustatytos dokumentų skolinimosi sistemos pagrindais.

Kai kuriuose šaltiniuose (plg. Knygotyra, 1997) yra išskirta atskira TBA rūšis – tarptautinis TBA, atskirai šios sąvokos neapibrėžiant.

TBA nauda bibliotekoms akivaizdi: šio padalinio buvimas institucijos struktūroje leidžia bibliotekoms nekomplektuoti retesnės paklausos dokumentų, kurti integruotus fondus ir juos naudoti bendrai. Ši funkcija labiau taikytina miesto, šalies, regiono viduje kooperuojant ir integruojant leidinių komplektavimą. Šiame straipsnyje minėta TBA funkcija nebus nagrinėjama, plačiau apžvelgiant atskirą TBA rūšį – tarptautinį TBA, kuris Lietuvoje išplito pastaraisiais metais.

1 lentelė

TBA	TTBA
Integruotų regiono bibliotekų fondų komplektavimas ir jų bendras panaudojimas	Galimybė mokslinėje veikloje naudotis viso pasaulio bibliotekų dokumentais (išskyrus slaptą informaciją)

Akstinas išsiplėsti TTBA Lietuvoje buvo nutrūkę ankstesni pavaldumo ryšiai su buvusiomis didžiosiomis Rusijos bibliotekomis bei naujai besikuriantys universitetai periferijoje. Respublikinėje spaudoje pasirodžiusios publikacijos apie universitetų reitingą (Geleževičius, 1998) rodo būtinybę

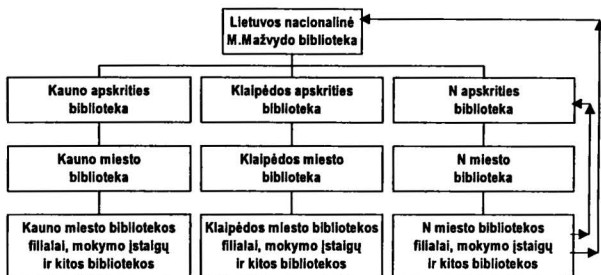
periferijos universitetams gerinti studijų kokybę. Studijų kokybę nemaža dalimi lemia laisvai pasiekiamos informacijos kiekis ir kokybė, tai yra, kokia moksline informacija disponuoja dėstytojai, kiek informacijos, be paskaitų, dar gali rasti studentas.

TTBA, kaip netradicinis ir santykiškai nebrangus skaitytojų aprūpinimo informacija būdas, yra labai aktualus naujai besikuriantiems universitetams periferijoje, nutolusiems nuo didžiųjų Lietuvos knygų saugyklų. Kiekvieno universiteto mokslo ir studijų kokybė neabejotinai priklauso nuo universiteto bendruomenei prieinamų informacijos šaltinių gausos ir turtingumo. Naujai besikuriančio universiteto informacinėje infrastruktūroje bibliotekos, kaip pagrindinės informacijos saugyklos, vaidmuo yra tikrai problemiškas. Pati biblioteka taip pat yra kūrimosi stadijoje, saugyklos pildosi ne taip greitai, kaip to norėtusi nežinantiems bibliotekinio darbo specifikos. Ypač trūksta humanitarinio, bendramokslinio pobūdžio literatūros. Kuriantis naujiems fakultetams, jų teminės informacijos paieška vietinėse saugyklose yra labai mažai efektyvi, nes relevančios literatūros paprasčiausiai nėra arba yra labai mažai. Šioje situacijoje TBA yra parama ir paguoda naujų universitetų informacijos vartotojui, kuriam informacijos darbui ar studijoms reikia dabar.

TBA, kaip bibliotekų bendradarbiavimo regioninė funkcija, pasaulyje yra labai paplitusi. Šalyse, kur jau sukurta regioninė automatizuota bibliotekų sistema ir bibliotekiniai procesai bei visos bibliotekos visiškai kompiuterizuoti, knygos pasiskolinimo procedūra yra labai paprasta: jei reikiamo dokumento skaitytojas neranda artimiausioje bibliotekoje, kompiuterinis katalogas jį tuojau pat randa kitur ir po nustatyto laikotarpio išduoda bibliotekoje kaip paprastą knygą per abonementą, nuskaitydamas įmagnetintą knygos šifrą. Kitaip sakant, TBA yra lyg visos sistemos aptarnavimo dalis, šios funkcijos neišskiriant į atskirą infrastruktūros padalinį. Įeiti į sistemą gali tik jos vidiniai vartotojai, turėdami savo slaptažodžius ar kitokius kodus. Tik tada, jei dokumento nėra visoje sistemoje, paiešką užsienio duomenų bazėse tęsia atskiras infrastruktūros padalinys – tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas. Šio padalinio vykdomas funkcijas sudaro ne tik reikiamo dokumento saugotojo suradimas, užsakymo pildymas, finansinė apskaita, bet ir visų tipų sutarčių tarp partnerių rengimas, pasirašymas, jų vykdymo priežiūra.

LIBIS suvestinio katalogo turinyje (Lietuvos integrali..., 1998) yra išvardintos tokios TBA posistemėje numatomos vykdyti funkcijos:

- reikiamo dokumento paieška Suvestinio katalogo OPAC;
- nustatytos formos užsakymo siuntimas į biblioteką, dokumento savininkę;
- bibliotekos – dokumento savininkės pranešimas apie dokumento išsiuntimą arba užsakymo nevykdymo priežasties nurodymas.

Pastaba: Schemoje neparodyta specializuotos (techninės, medicinos) literatūros paieškos TBA būdu schema.

1 pav. TBA naudojimosi schema Lietuvoje

Literatūroje, aprašančioje programinę bibliotekų įrangą (Bibliotekų kompiuterizavimas, 1997, p. 22) nurodytos tokios tarpbibliotekinio abonemento modulio funkcijos:

- užklausų įvedimas ir perdavimas;
- dokumentų gavimas ir jų išdavimas vartotojams;
- pakartotinių prašymų rengimas ir siuntimas;
- informacijos apie vėlavimo priežastis nustatymas;
- informacijos apie konkrečių užklausų vykdymą gavimas;
- dokumentų grąžinimo fiksavimas;
- apskaita ir statistika;
- standartinių laiškų rengimas;
- informacijos apie mainus saugojimas.

Šiuo metu dar nesinaudojame LIBIS tarpbibliotekinio abonemento posisteme, bet greitai ji pradės veikti tarp Lietuvos bibliotekų, LIBIS partnerių.

Kada ir kaip realizuosis tarptautinio TBA kompiuterizuota technologija, šiandien atsakyti dar negalime.

Tradiciškai jau pats terminas tarpbibliotekinių abonementą apibrėžia kaip bibliotekų vykdomą informacijos gavimo būdą. Naujai besikuriančių universitetų bibliotekose, kur opi darbuotojų, etatų, darbo krūvio pasiskirstymo problema, vertėtų pamastyti: ar universiteto infrastruktūroje nebūtų racionalu panašų padalinį kurti prie Tarptautinių ryšių skyriaus. Čia dirbantys darbuotojai turi nemažą tarptautinių sutarčių sudarymo, jų palaikymo patirtį. Racionalu būtų šių funkcijų dalį paskirstyti tarp bibliotekos darbuotojo ir Tarptautinių ryšių skyriuje už sutarčių sudarymą atsakingo asmens.

1993 metais Lietuvos standartizacijos tarnyba patvirtino Tarbibliotekinio abonemento sistemos Lietuvoje standartą (LST 1304, 1993). Šis dokumentas įteisino TBA Lietuvos bibliotekose kaip mokamą paslaugą. Remiantis 1995 metais priimtu Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymu (Valstybės žinios, 1995), kiekviena biblioteka turi teisę užmegzti tiesioginius ryšius su kitų valstybių bibliotekomis, įstatymų numatyta tvarka keistis spaudiniais ir kt.

Paslauga visada buvo aktuali mokslo visuomenei. Anksčiau (prieš Lietuvos nepriklausomybę) paslaugos plėtrą ribojo politiniai barjerai, kurių tuomet nei bibliotekininkai, nei skaitytojai patys įveikti negalėjo. Nepriklausomybės dešimtmečiu, kurį jau praėjome, atsirado visai kitų kliūčių; pirmiausia – kalbų barjeras, kurį įveikę skaitytojai ieško siauros profilinės literatūros visais įmanomais būdais visame pasaulyje, seniai pamiršę tuos laikus, kai pagrindinis informacijos šaltinis buvo tik savo organizacijos biblioteka. Kitas barjeras – naujausių informacinių technologijų panaudojimas informacijos paieškai. Be abejonės, bibliotekai pradėjus naudoti Interneto ryšį, TTBA sistemos galimybės, operatyvumas, tikslumas labai prasiplečia. Bet šias galimybes lydi gana kebli personalo apmokymo problema, bendra bet kurios sistemos keitimosi laikotarpiu. Svarus yra ir ekonominis barjeras. Tarptautinio pašto paslaugos yra brangios, o TTBA vartotojų pagrindą sudaro dėstytojai, doktorantai – skaitytojai, kurių pajamos dažnai žemesnės už vidutines. Nemaža paslaugos kaina riboja jos naudojimo galimybes.

Pastebėti TTBA plėtros trukdžiai:

- ekonominis barjeras,
- kalbų barjeras,

- naujų technologijų panaudojimo galimybių nebuvimas,
- personalo apmokymo problema,
- politinis barjeras.

TTBA veikimo technologija Lietuvos tarpbibliotekinio abonementa sistemos standarte (LST 1304, 1993) pateikiama analogiškai tarptautiniam ISO standartui (ISO 8459-1, 1988). Apibrėžiama veikimo sritis, bendrieji nuostatai, sistemos sandara ir funkcijos; nustatyta tvarka, kaip reikia įforminti abonentą ir išsiųsti užklausa, dokumentų skolinimo ir atsakomybės už skolinamus dokumentus pasiskirstymas, nurodomi reikalavimai TBA užsakymų lapeliui, pateikiami užsakymų formų pavyzdžiai.

Lietuvos TBA standartas (LST 1304, 1993) bei Bibliotekų įstatymas (Valstybės žinios, 1995) leidžia kiekvienai bibliotekai užmegzti ryšius su užsienio partneriais tarpusavio sutartimi, kurioje abi šalys apibrėžia savo teises ir pareigas bei pasižada laikytis sutartyje numatytų reikalavimų. Šie paprastai apima dokumento grąžinimo terminus, mokestinius įsipareigojimus, naudojimosi dokumentu ypatybes ir pan. Pasirašius tokio pobūdžio sutartį, bendradarbiavimas tarp suinteresuotų šalių tampa įteisintas. Kol kas Lietuvoje TTBA technologija vyksta užsienio partnerių geranoriškumo ir pasitikėjimo pagrindu. Ieškoma skaitytojui reikalingo dokumento ir, jo neradus Lietuvoje, užsakymas siunčiamas į užsienį. Ši informacijos paieškos technologija Lietuvoje vis dar yra gana neoperatyvi. Kol nėra efektyvios bibliotekų kompiuterinių katalogų sistemos, paieška vyksta paštu siunčiant užpildytas TBA užsakymo formas iš vienos bibliotekos į kitą profiliniu ir hierarchiniu principu. Jei dokumento Lietuvoje nerandama, galima rinktis du tolesnės paieškos variantus:

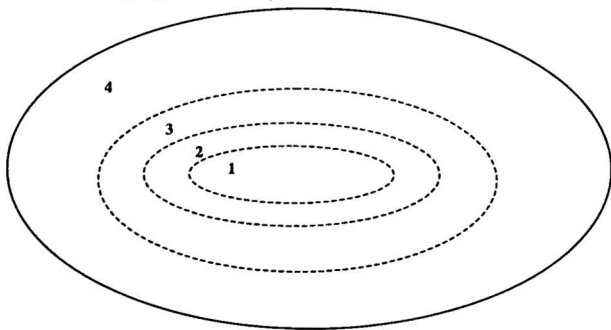
1. Iš karto siųsti užsakymą į biblio teką, kurios adresą žinome užsienyje pagal ieškomo dokumento leidimo vietą, t. y. į tos šalies, kurioje yra išleista knyga, nacionalinę arba universiteto biblioteką.
2. Ieškoti konkretaus dokumento per Internetą prieinamuose bibliotekų kataloguose, bibliotekinėse sistemose ir, suradus dokumento saugotoją, siųsti užsakymą bibliotekų puslapiuose rastu bibliotekos pašto adresu.

Dar visai neseniai, kol bibliotekos neturėjo Interneto ryšio, buvo naudojamas tik pirmasis būdas. Šiuo metu jau daugelis didžiųjų Lietuvos bibliotekų diegia antrąjį. Griežtai laikantis standartų, toks bendradarbiavimas tarp įstaigų

turi būti pagrįstas sutartimis. Šiuo metu Lietuvoje TTBA sutartys sudaromos tada, kai biblioteka atsakovė to pageidauja ir pats sutarties sudarymas nereikalauja didelių finansinių išlaidų. Pagal sutartį su keliomis Rusijos bibliotekomis dirba Lietuvos technikos biblioteka; Nacionalinė M. Mažvydo biblioteka yra sudariusi keletą sutarčių su partneriais Švedijoje, Vokietijoje. Vis dėlto reikia suprasti, kad tokia situacija ilgai nesitęs. Toks partnerių atsiliepimas į mūsų užsakymus yra mūsų valstybės teigiamo ir geranoriško vertinimo atspindys. Kartu reikia intensyviai ruoštis tam laikmečiui, kai visi būsime lygiateisiai Europos bendrijos nariai ir teks laikytis visų bendrų taisyklių ir nustatytų standartų.

Sudarytos sutartys aiškiai nusakytų atsiskaitymo tarifus ir sistemą, o tai palengvintų dabar gana painų finansinį atsiskaitymą su informacijos vartotojais. Sutarčių sudarymas taip pat pabrangintų pačią paslaugą, nes naudojantis TTBA be sutarties, skaitytojui tenka apmokėti tik pašto išlaidas (su jam priklausančia nuolaida ar be jos).

TTBA technologijos ypatumus didžia dalimi lemia ekonominiai veiksniai. Pavyzdžiui, bendru susitarimu per TTBA su nuolaida neužsakome dokumentų iš Jungtinių Amerikos Valstijų ar kitų tolimų valstybių dėl labai paprastos priežasties – didelių pašto išlaidų. Dokumento paiešką visuomet pradedame nuo savo kaimynių – Skandinavijos šalių.

1. N bibliotekos šaltiniai, 2. N apskrities bibliotekų šaltiniai, 3. Lietuvos bibliotekų šaltiniai, 4. Pasaulio bibliotekų šaltiniai.

2 pav. Informacinės erdvės plėtros, naudojantis TTBA, schema

Dokumento paieškos strategija keičiasi tobulėjant darbuotojo darbo su kompiuteriu, darbo Internetu įgūdžiams. Nauji paieškos variantai atsiranda plečiantis pačių skaitytojų galimybėms dirbti Internetu, duomenų bazėse ieškant pilnateksių dokumentų, ieškant informacijos virtualiose bibliotekose. Kadangi tai dar nėra dažnas reiškinys, nustatyti ryšį ir tolesnio bendradarbiavimo perspektyvas sunku. Internetu randama informacija neužgožia ir neatstoja pirminių ir tradicinių informacijos šaltinių: knygos, žurnalo straipsnio ar kopijos. Dažnesnis reiškinys yra antrinės informacijos paskatinimas ieškoti konkretaus dokumento *de visu* ar rasta reklama.

TTBA metodinis ir idėjinis centras Lietuvoje yra Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos TBA grupė. Čia gimė mintis ir pirmasis projektas Atviros Lietuvos fondui „Didžiųjų Lietuvos bibliotekų tarpbibliotekinis abonementas“. Parengus šį projektą, penkios didžiosios Lietuvos bibliotekos (Nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, Lietuvos technikos biblioteka, Mokslo akademijos biblioteka, Vilniaus universiteto biblioteka ir Lietuvos medicinos biblioteka) gavo finansinę paramą, skirtą apmokėti 80 proc. TTBA išlaidų, kurias sudaro: leidinių persiuntimas paštu, kopijos, specializuoti kuponai ir kt. Taigi skaitytojui liko apmokėti likusius – 20 proc. paslaugos kainos.

Sumažėjus užsakymo kainai bei pradėjus aktyviau populiarinti naujas galimybes, skaitytojų ir užsakymų skaičius pastebimai išaugo.

2 lentelė. Lyginamieji TTBA darbo rodikliai

Bibliotekos pavadinimas	Skaitytojų skaičius				Išsiųstų užsakymų skaičius				Gautų dokumentų skaičius			
	1990	1995	1997	1998 I-IX	1990	1995	1997	1998 I-IX	1990	1995	1997	1998 I-IX
Metai												
Nacionalinė M. Mažvydo biblioteka	139	81	147	134	739	334	1237	548	504	177	840	519
Mokslų akademijos biblioteka			189	134			951	554	49	214	444	510
Technikos biblioteka	135	102	94		1020	609	675		490	268	470	
Vilniaus universiteto biblioteka	181	22	16	47	1350	131	132	260	746	130	100	105
Lietuvos medicinos biblioteka	49	2	45	86	387	4	427	798	398	4	318	812

Pastaba: 1990 m. TBA paslauga buvo nemokama. Tuomet didžiąją dalį tarptautinių užsakymų sudarė užsakymai į Rusijos bibliotekas.

Šia paslauga potencialiai galėjo naudotis visi Lietuvos gyventojai, bibliotekų skaitytojai. Bet realiai gyvenantiems ne Vilniuje buvo įvairių nepatogumų. Toliau straipsnyje aptariama Klaipėdos universiteto bibliotekos skaitytojams nuo 1997 metų pradėta teikti čia nauja informacinė paslauga – tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas.

Sudėtingame permainingame dabarties pasaulyje norinčioms išlikti struktūroms tenka nuolat peržiūrėti savo veiklą, įvertinti bei tobulinti esamą situaciją ir struktūrą. KU, vienas jauniausių šalies universitetų, dar kuria savo vidinę, o kartu ir informacinę infrastruktūrą. Šis bruožas turi ir teigiamų, ir neigiamų pusių: visa, kas atsiranda, yra nauja ir prasminga, dažnai – modernu; nėra багаžo, kurį pertvarkyti dažnai yra sunkiau, nei kurti naują. Neigiama pusė tokia: norint sukurti kažką visai naują, dažniausiai nėra lėšų, etatų ir reikiamų įstatymų.

Galimybė sukurti naują informacinę paslaugą vartotojams išsivystė iš *poreikio* tokią paslaugą turėti. Jau 1996/97 m. į bibliotekininką, vykdančią TBA Lietuvoje, kreipėsi KU dėstytojai ir doktorantai, norėdami gauti knygą, kurios nėra Lietuvoje. Pasiūlius TTBA paslaugas Vilniuje, dauguma skaitytojų nuo paslaugos apgailestaudami atsisakydavo. Suprantama: važiuoti atsiimti leidinio iš Klaipėdos į Vilnių tikrai nepatogu ir brangu. O atsiųsti užsakytą leidinį iki Klaipėdos M. Mažvydo bibliotekos darbuotojai atsisakė dėl nepasitikėjimo Lietuvos paštu. KU bibliotekos darbuotojos iniciatyva keletą kartų buvo kreiptasi į ALF su prašymu prie „Didžiųjų Lietuvos bibliotekų TBA“ projekto prijungti ir KUB. Tarpininkaujant Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos TBA grupės vyr. bibliotekininkei Laimutei Jankevičienei, 1997 m. pabaigoje buvo paruoštas bendras projektas, į kurį, be minėtų 5 bibliotekų, buvo įtrauktos dar 3 didžiųjų Lietuvos miestų bibliotekos: Klaipėdos universiteto biblioteka, Šiaulių universiteto biblioteka bei Kauno Technologijos universiteto biblioteka.

Prieš pradėdant teikti naują informacinę paslaugą Klaipėdos universitete, vietinėje spaudoje išėjo keletas straipsnių (Janavičienė, 1997) apie ją, todėl pirmasis skaitytojas pateikė savo užklausas pačiam abonementui dar nepradėjus veikti.

Per pusę metų TTBA pasinaudojo 16 skaitytojų, 13 iš jų gavo reikalingus leidinius arba straipsnių kopijas. Vienas skaitytojas gavo neigiamą atsakymą

iš Lenkijos nacionalinės bibliotekos ir jo pageidavimu paiešką nutraukėme. Leidinius užsisakiusieji yra KU dėstytojai ir doktorantai, viena administracijos darbuotoja. Malonu pažymėti, kad mus susirado skaitytojas iš miesto, kuriam reikėjo atsisiųsti knygą iš Švedijos. Leidiniai buvo reikalingi abonentų mokslo tiriamajam, mokomajam darbui, taip pat naujai ruošiamam bibliotekos projektui.

3 lentelė. TTBA veiklos KUB lyginamieji duomenys

Gauti užsakymai		Gauti leidiniai	
1996–1997.11	1997.11–1998.09	1996–1997.11	1997.11–1998.09
15	112	6	86

Manychiau, jau galima konstatuoti, kad TTBA Klaipėdos universiteto informacinėje struktūroje jau užėmė savo vietą. Šia paslauga jau naudojasi, užsakovų ratas plečiasi, apie paslaugą daug kas teiraujasi, domisi. Paslaugos naudojimo tikslai:

- mokslo tiriamieji darbai (rašant disertacijas, mokslinius straipsnius ir kt., 6 skaitytojai);
- mokomieji darbai (ruošiant mokymo programas, mokymo metodikas, tobulinant mokomąją medžiagą; 6 skaitytojai);
- administravimo darbai (studijuojant bibliotekinės architektūros ypatumus – 1 skaitytojas).

Pagrindinė TTBA funkcija: galimybė praplėsti pirminių informacijos šaltinių erdvę (žr. 2 pav.) Jau gavome užsakytus leidinius iš Švedijos, Norvegijos, Vokietijos, Rusijos, Lenkijos, Danijos, Suomijos – iš 24 nacionalinių ir (arba) universitetų bibliotekų.

Dirbant TTBA darbą, atsirado galimybė užmegzti platesnius ir įvairesnius komunikacinius ryšius tarp bibliotekų. Iš keleto abonentų kartu su užsakytais leidiniais gavome ir pasiūlymų platesniam bei intensyvesniam bendradarbiavimui. Deja, šiais pasiūlymais dėl lėšų stokos ir naujų informacinių technologijų trūkumo kol kas pasinaudoti negalime. Pvz., Goteborgo universiteto biblioteka atsiuntė pasiūlymą intensyviai persiųsti informaciją faksu, elektroniniu paštu, skenuotą vaizdinę medžiagą ir kt. Bet visos šios galimybės mūsų bibliotekai yra labai brangios ir skaitytojams kol kas dar nereklamuotos.

Didelis TTB abonemento, kaip universiteto informacinės infrastruktūros dalies, privalumas yra pirminių informacijos šaltinių gavimo pigumas. Mat

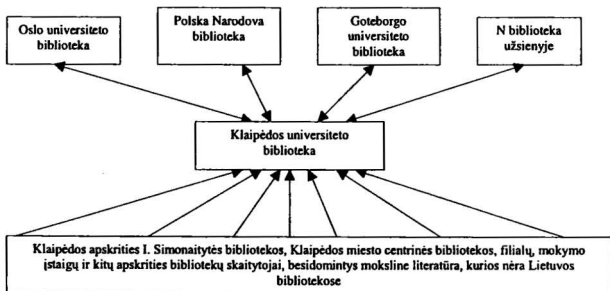
pasiskolinti leidinį, su nuolaida apmokant tik pašto išlaidas, yra nepalyginamai pigiau, nei jį pirkti.

Taip pat tai daug operatyvesnis būdas ieškant ankstesnių metų leidinių. O jeigu skaitytojui reikalingas dvidešimties ar daugiau metų senumo leidinys, galimybė jį parsisiųsdinti yra žymiai pigesnė, nei nuvykimas į leidinį turinčią biblioteką. KU dėstytojas TTBA būdu gavo 2 praeito amžiaus knygas iš Vokietijos ir labai džiaugėsi atradęs tokį pigų informacijos gavimo kelią.

Jau galime daryti ir tokią išvadą, pasiūlytą paties skaitytojo: daug pigiau yra užsakyti keletą konkrečių straipsnių iš brangių reprezentacinių mokslinių žurnalų, nei bibliotekai pirkti visų metų prenumeratą. Referatinę informaciją apie straipsnius daugelis skaitytojų jau patys susiranda Internetu.

Informacijos paieškos, o kartu ir pačios paslaugos operatyvumas labai išaugo darbui TTB abonemente gavus naują kompiuterį. Tiesa, dabar labai aktuali darbuotojo apmokymo problema, bet darbui Internetu tobulėjimui tikrai ribų nėra. Dabar daugelį užklausų siunčiame jau žinodami bibliotekos, leidinio saugotojos, adresą. Kol kompiuterio nebuvo, užsakymus siųsdavome netiksliai, pagal šalis leidėjas, į bibliotekas, kurias rekomenduodavo patys informacijos ieškotojai.

Norėtusi paminėti dar vieną TTBA Klaipėdos universiteto informacinėje infrastruktūroje atliekamą funkciją. Tai – KU bibliotekos teikiamų informacinių paslaugų prestižo ir bibliotekos reklamos funkcija. Klaipėdos universiteto biblioteka – pirmoji mieste ir visame regione, teikianti tokią paslaugą.

3 pav. TTBA teikimo schema Klaipėdos apskrityje

Ateityje poreikis naujoms informacinėms paslaugoms, tarp jų ir TTBA, tikrai augs. Šios paslaugos reklama yra įtraukta į KUB Interneto namų puslapį (Klaipėdos universitetas, 1998); susidomėjusiųjų paslauga ratas ir skaičius plečiasi. Tiesa, besinaudojančiųjų ja skaičiaus augimas kuriam laikui gerokai sulėtėjo. Priežastis – išnaudotos ALF paramai skirtos lėšos, todėl dabar vartotojui paslauga pabrango 80 procentų. Kadangi yra vilčių sulaukti kainų sumažėjimo, logiška šiek tiek palūkėti. Tyrimo eigoje pastebėtos šios optimaliam sistemos darbui trukdančios kliūtys:

- darbuotojo ir skaitytojų darbo su naujomis informacinėmis technologijomis apmokymo ir įgūdžių stoka;
- skaitytojų nemokumo, arba ekonominė sistemos veikimo, kliūtis;
- skatinimo sistemos darbuotojams nebuvimas.

Straipsnio autorė 1997 metais dalyvavo 2-ame Šiaurės – Baltijos bibliotekininkų suvažiavime ir jame vykusioje diskusijoje apie naujų technologijų įtaką bibliotekų darbui. Kolegos iš Norvegijos, Danijos ir kt., jau senokai dirbantys Internetu, pabrėždavo personalo apmokymo svarbą. „Neišradinėkite dviračių“, – sakė jie. – „Apsidairykite, kas jau padaryta, ką padarė kaimynai. Į mokymą investuotas laikas ir žinios visada sugrįš didesne verte.“ Šiuo metu bibliotekose ypač intensyviai gaunama nauja technika. Ar daugelis iš mūsų išradinėja dviračius, burdami ties kompiuteriu: jei tą mygtuką paspausiu, tai kas tada bus? Tikrai trūksta net pradinių duomenų apie efektyvų darbą kompiuteriu, paiešką Internetu, duomenų bazėse. Beveik viską tenka atradinėti pačiam arba trukdyti kitus kolegas, kurie jau atrado daugiau. Paradoksalu, kad nei darbo laiko, nei papildomo apmokėjimo naujas paslaugas teikiantiems darbuotojams niekas nepridėjo. 1997 metų pabaigoje KUB, kaip tikriausiai ir kitos Lietuvos bibliotekos, iš Kultūros ministerijos gavo naują metinės statistinės ataskaitos formą (Forma Nr.1. biblioteka), kurioje TBA ir TTBA išskirta atskiru punktu tarp pagrindinių bibliotekinės veikos aspektų bibliotekos fondo judėjimo bei skaitytojų aptarnavimo. Tai tarytum apibrėžia šios paslaugos svarbą. Tačiau daugumoje bibliotekų šį darbą dirba visai kitas pareigas turintis darbuotojas (KUB – M. Mažvydo skaityklos vedėja yra ir skaityklos darbuotoja bei už TBA ir TTBA atsakingas asmuo). Darbą skatina paslaugos reikalingumas ir skaitytojų dėkingumas. Bet jau pastebima tendencija vietoj padėkos už suteiktą pagalbą gauti reikalavimus vykdyti užduotis, ypač plečiantis ir sudėtingėjant pačiai paslaugos eigai, paieškos galimybėms.

Šiuo metu sprendžiama problema: ar privalo neetatinis TBA darbuotojas vykdyti paiešką Internetu, ar jo funkcija tik užpildyti formas, išsiųsti užsakymus bei sekti dokumentų gavimą, išsiuntimą, kopijavimą, vesti visą reikalingą buhalteriją ir ataskaitas. Kauno technologijos universitetas dėl panašių motyvų visai atsisakė šios paslaugos teikimo. Kaip rasti šioje situacijoje teisingą sprendimą, yra administracijos vadybos strategijos, o gal taktikos uždavinys, bet jis kyla ne vien KUB. Problemą bandome spręsti taip: informacijos paieška Internetu įtraukta į apmokamų KUB paslaugų sąrašą, o mokantys ją atlikti ir norintys tai padaryti operatyviau, gali dirbti neseniai duris atvėrusiame Naujų technologijų centre. Šio centro vietą universiteto informacinėje infrastruktūroje reiktų apžvelgti atskiru straipsniu. Dabar konstatuojame: su centro atsiradimu KU bibliotekoje skaitytojams atsirado reali galimybė naudotis naujų informacinių technologijų teikiamomis galimybėmis. „Per vietos Interneto vartus bibliotekoje vartotojams tampa lengviau prieinami ir profesionaliau organizuoti pasaulinės informacijos resursai.“ (Glosienė, 1998) TTBA užsakytojų atžvilgiu, rekomenduojame patiems skaitytojams susirasti konkretaus dominančio dokumento saugojimo vietą, gal net pasidaryti teminį literatūros sąrašą. Už mokestį tai gali atlikti ir centro darbuotojai.

Su minėta problema yra susijęs ir naujos vartotojui naudingos informacinės paslaugos reklamos klausimas. Ar reikalinga reklama paslaugai, kurios apimčiai išaugus sumažės galimybė ją kokybiškai ir operatyviai atlikti?

Paslaugos reikalingumą ir tvirtas pozicijas informacinėje KU infrastruktūroje pailiustruoja toks faktas: jau išnaudojus ALF skirtas lėšas, vartotojų srautas sumažėjo, bet nenutrūko. O besidominčių potencialiomis galimybėmis skaičius žymiai išaugo. Kompromisinė situacija, leidžianti patiems skaitytojams ieškoti jiems reikalingos informacijos, kartu skatina skaitytojų tobulėjimą naudojantis informacinėmis technologijomis, tuo prisidedama prie naujai informacinei visuomenei keliamų tikslų (Informacinė visuomenė, 1997).

Išvados

Klaipėdos universiteto infrastruktūroje yra sukurta ir jau įsitvirtinusi nauja informacinė paslauga: tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas. Susiformavo šios paslaugos poreikis, auga vartotojų skaičius. KU darbuotojai naujuoju informacijos gavimo būdu naudojami mokslo, mokymo, administra-

vimo tikslais, tobulinamas paslaugos teikimo mechanizmas. Pati paslauga plečia Klaipėdos universiteto bibliotekos tarptautinių ryšių galimybę, leidžia pigiau ir operatyviau gauti vartotojams reikalingą informaciją, skatina KUB darbuotojus ir skaitytojus tobulinti savo darbo su naujomis informacinėmis technologijomis įgūdžius, kelia KUB prestižą.

Literatūra

1. Bibliotekos kompiuterizavimas. Mokomoji priemonė / Sudarė Ala Miežinienė. Vilnius, 1997. ISBN 9986-34-014-4.
2. Dictionary of Library and Information Management. Great Britain, Peter Collin Publishing, 1997. ISBN 0-948549-68-8.
3. Europa ir pasaulio informacijos visuomenė. Rekomendacijos Europos tarybai. Vilnius, 1997. ISBN 9986-857-00-7.
4. Geleževičius R., Samuolytė V. Universiteto reitingą lemia studijų kokybė ir prestižas // Veidas. 1998, Nr. 25. P. 24-31.
5. Glosienė A. Viešoji biblioteka: tradicija ir modernumas. Mokomoji knyga / Audronė Glosienė, Ramunė Petuchovaitė, Rasa Racevičiūtė; Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Bibliotekinių katedra. Vilnius, 1998. ISBN 9986-34-018-7.
6. ISO 8459-1:1988. Documentation – Bibliographic Data Element Directory – Part 1: Interloan applications. ISBD. 1988.
7. Janavičienė D. Informacinė visuomenė ir biblioteka // Klaipėda, 1997 gruodžio mėn. 16 d. P. 13.
8. Janavičienė D. Paslauga ieškantiems konkrečios mokslinės informacijos // Klaipėdos universitetas. 1997. Nr. 9(33). P. 6.
9. Klaipėdos universitetas. Klaipėdos universiteto biblioteka [www dokumentas] <http://www.ku.lt>
10. Klaipėdos universiteto bibliotekos 1997 m. darbo ataskaita. Klaipėda. 1998.
11. Knygotyra: Enciklopedinis žodynas / Vilniaus universitetas, Knygotyros katedra. Vilnius, 1997. ISBN 9986-02-352-1.
12. Leleikienė J. Tarpbibliotekinis abonementas. Darbo metodika. Vilnius, 1989.
13. Lietuvos integrali bibliotekų sistema. TBA posistemė. [www dokumentas] http://lnboc.lrs.lt/libis_t.html
14. Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 51. P. 10-15.
15. LST 1304. Lietuvos standartas. Tarpbibliotekinio abonemento sistema. Lietuvos standartizacijos tarnyba, 1993.

[teikta 1998 m. rugpjūčio mėn.]

Summary

The International Interlibrary loan as not traditional way of receiving information, its position in university information infrastructure is analysed in this article. The reasons of IILL origin are examined, arising obstacles for its extension are discussed some possible variants for solving these problems are presented. The IILL technology is described, the functions and possibilities now to perform most of it in unified way are carried out, by the way being included into the ILL subsystem of Lithuanian integrated library information system. The variant how to improve IILL activities in all university infrastructure in cooperation with International Tie department is suggested. The influence of IILL extension in Lithuania "The Open Fund of Lithuanian Interlibrary loan project of sponsoring" is being discussed. IILL is treated as the way of extension information space, enabling to provide the users with relevant information. The analysis is carried out on the base of analysis of Klaipeda University library activities and on the experience of author's private work, by using literature thematic, comparative, survey data comparative analysis.